

מי הוא יהודי?

דן בן-דוד

הדיון בשאלה "מי הוא יהודי" מתנהל מאז קמה מדינת ישראל. זו סוגית יסוד בתחומי אזרחות ונישואים בארץ. אך כמו בתחומים רבים אחרים, הדגש אינו תמיד בעיקר: עוסקים בכמות במקום באיכות. גם אם נפתור את בעיית הכמות, נמצא את הדרך לשלב מאות אלפי עולים שאינם יהודים על פי ההלכה – ובחוק"ל, תמצא הדרך לעצור את מירוץ ההתבוללות של היהודים – נשאר עדיין עם סוגית האיכות.

בהקשר של ישראל, מה תהיה אופיה בעוד דור או שניים? דמוקרטיה היא תנאי הכרחי, אך לא מספיק. בין היהודים, ישנן היום שלוש חלופות מרכזיות הנאבקות על הצביון היהודי המתגבש כאן. כל אחת מהן מובילה – אם לא יחול שינוי – לסופה של ישראל כמדינת האם של העם היהודי.

האם החלופה הראשונה, זו של החרדים, יכולה או צריכה להיות הדגל שסביבו כולנו נוכל להתאחד? מצד אחד, נטען כי המסורת הבלתי-מתפשטת של אלה היא הדבק היחיד שיכול למנוע את ההתבוללות המתפשטת בתפוצות. מצד שני, מדובר באוכלוסיה שלא מתקיימת בה כל התקוממות משמעותית נגד אורח חיים של השתמטות מהצורך הקיומי של המדינה להגן על עצמה ממי שמבקשים להחריבה, ואין בה כל התארגנות רחבת היקף לחלוק על מנהיגות המונעת מצעיריה בבתי הספר את הכלים הבסיסיים שיאפשרו להם להתפרנס בכבוד כאשר יגדלו. האם זו היהדות הנאורה הממשיכה את דרכו של הרמב"ם, שהיה גם אחד הרבנים הגדולים שהיו לנו – וגם רופא?

החלופה השנייה, של דתיים שמשרתים ושעובדים, היתה יכולה להיות גשר בין העולם המודרני ליהדות המסורתית. בתוכה יהודים שומרי מצוות המצטיינים בתרומתם לקידמת החברה הישראלית והאנושית כולה. אך היכן הכח הגדול בקרב קבוצה זו המתארגן להצילה מהנהגה שעקרונות הדמוקרטיה הם ממנה והלאה כל עוד מדובר בהשתלטות על ארץ ישראל הקדושה, שאינה מהססת גם להמריד את טובי בניה – אפילו במחיר של יצירת סרטן התנהגותי בצה"ל שיתפשט במהרה גם לקבוצות אוכלוסיה אחרות שאינן תומכות במדיניות זו או אחרת של ממשלה נבחרת?

החלופה השלישית הנלחמת על אופיה של המדינה היא זו של החילוניות היהודית. מצד אחד, זוהי הגרסה הישראלית של העולם המודרני. מצד שני, מהו הערך המוסף שמציעה החילוניות היהודית לדור העתיד כדי שיעדיף להשאיר במדינת היהודים, כדי שיהיה מוכן לסכן את חייו ואת חיי ילדיו למענה? איזה חוט יוכל לקשר בין צברים שבתיהם הכנסת זרים להם לבין אחיהם בחו"ל – בין אם הם חרדים, קונסרבטיבים או רפורמים – שאינם מכירים יהדות המנותקת מבית הכנסת?

שלוש החלופות הללו, במתכונתן הנוכחיות, מייצגות ביחד ובנפרד מבוי סתום למדינת היהודים. אם המדינה לא תדע להפריד בין הדת לבין הפוליטיקה המשחיתה את הדת, נתקשה מאוד להצמיח כאן חלופה נוספת, אחרת, שתאפשר פלורליזם בקביעת אופיה של יהדות העתיד.